

УДК 339.1:664.6(477.41)

Н. В. Коваль,
к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
Білоцерківський національний аграрний університет

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ХЛІБА ТА ХЛІБОБУЛОЧНИХ ВИРОБІВ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

N. Koval,
Ph.D. in Economic studies, associate professor of Management department of Bila Tserkva National Agrarian University

SITUATION AND OUTLOOK FOR FURTHER DEVELOPMENT OF BREAD AND BAKERY IN KYIV REGION

У статті проаналізовано сучасний стан, основні тенденції та проблеми розвитку ринку хліба та хлібобулочних виробів України та Київської області. Обґрунтовано конкретні пропозиції щодо удосконалення його організації та підвищення ефективності, а саме: необхідність доопрацювання та прийняття профільного закону, що регулюватиме відносини, які виникають у процесі виробництва, переробки, пакування, транспортування, зберігання і реалізації хліба та хлібобулочних виробів; включення в калькуляцію цін на соціальні сорти хліба витрат, які суттєво впливають на собівартість продукції; боротьба зі зростанням тіньового ринку шляхом впровадження обов'язкової сертифікації виробництва; перегляд умов співпраці хлібозаводів з великими торговельними мережами; створення рівних умов для добросовісної конкуренції для всіх виробників хліба та хлібобулочних виробів.

The article deals with the analysis of the current condition, main trends and problems of development of bread and bakery market of Ukraine and Kyiv region. A number of proposals for improving its organization and enhancing its effectiveness are substantiated, among them: the need to finalize and pass industry legislation regulating the relationships arising in the process of production, processing, packaging, transportation, storage and sales of bread and bakery; including the expenses which influence the prime cost of the products, into the price calculation for discounted sorts of bread; fighting the growth of the illegal market through the obligatory certification of production; reviewing the conditions of collaboration between the bread-baking plants and big retail chains; creating equal conditions for fair competition among all the bread and bakery manufacturers.

*Ключові слова: ринок хліба та хлібобулочних виробів, ефективність функціонування.
Key words: bread and bakery market, effectiveness of functioning.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Хліб — один з основних продуктів харчування людини. За рахунок хлібобулочних виробів людина покриває потреби організму у вуглеводах на 30—35%, білках рослинного походження — на 70—75%, в енергії — на 35—40%. Ці продукти є важливим джерелом харчових волокон, вітамінів, мінеральних та інших речовин [1, с. 134]. Тому ефективне функціонування ринку хліба та хлібобулочних виробів є запорукою продовольчої безпеки держави. Все це зумовлює необхідність ретельного аналізу стану та перспектив розвитку ринку хліба та хлібобулочних виробів України загалом та Київщини зокрема.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання розвитку хлібопекарської галузі постійно знаходяться в полі зору теоретиків та практиків, про що свідчать численні наукові публікації. Зокрема, В.М. Махенько, Л.В. Махенько [2], Н.А. Волохова, Т.А. Репіч [3] розглянули тенденції європейського ринку хлібобулочних виробів та норми споживання хліба в різних країнах. Інтенсивність конкуренції на ринку хліба та хлібобулочних виробів досліджено Т.Г. Беловою, Т.В. Синебок [4] та О.П. Литвинюк [5]. Питання маркетингу як активного процесу, спрямованого на удосконалення виробничо-збутової діяльності хлібопекарських

підприємств за умов ринкової економіки, висвітлено у працях Т. А. Піддубняк [6], В. М. Колесник [1]. Проте, на нашу думку, проблема загострення конкурентної боротьби на ринку хліба та хлібобулочних виробів Київської області є недостатньо вивченою.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз розвитку ринку хліба та хлібобулочних виробів Київської області та обґрунтування конкретних пропозицій щодо удосконалення його організації й підвищення ефективності функціонування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

До сьогодні не існує єдиної думки щодо норми добового споживання хлібобулочних виробів населенням України. Єдиною законодавчо затвердженою цифрою є норма, закладена у Мінімальний споживчий кошик, яка передбачає споживання хлібобулочних виробів на 1 працездатну особу в кількості 101 кг на рік (39 кг житнього та 62 кг пшеничного) або 277 г на добу [7]. Науковці вважають, що потреба в хлібі становить від 300 до 500 г на добу, залежно від віку людини, характеру праці, стану здоров'я тощо [8].

Найбільшими виробниками хліба та хлібобулочних виробів в Україні є 6—7 компаній, що контролюють майже половину ринку, кожна з яких концентрує виробничі потужності у певному регіоні. Так, однією з найбільших компаній є ВАТ "Київхліб". Столичний ринок також наповнюється за рахунок продукції компаній "Хлібні інвестиції" (найрозгалуженіший холдинг, до складу якого входять заводи у багатьох обласних центрах), а також ЗАТ "Укрзернопром" (основні потужності зосереджено у північно-східному регіоні). Південь України охоплює холдинг "ТіС", західні області — ПАТ "Концерн "Хлібпром" [9]. Координує діяльність хлібопекарських підприємств об'єднання "Укрхлібпром". Станом на 01.12.2012 року з "Укрхлібпромом" співпрацювало близько 50 хлібопекарських підприємств з 17 областей України та м. Севастополя, обсяги виробництва яких охоплювали понад 50% виробництва хліба та хлібобулочних виробів від загального їх випуску по Україні [10]. Типовий великий виробник хлібобулочних виробів зараз — це концерн з групи заводів з прибутком \$1—2 млн, і обсягами 0,1—0,2 млн т на рік [6]. Найбільші хлібозаводи займають, зазвичай, не більше 3% ринку, що пов'язано з нетривалим терміном реалізації продукції, внаслідок чого виробники можуть продавати хлібобулочні вироби тільки у своєму регіоні — географічне розширення реалі-

зації збільшує транспортні витрати, а отже, і собівартість продукції, а також знижує якість продукції, що робить її менш конкурентноспроможною порівняно з місцевою [9]. До основних операторів ринку хліба та хлібобулочних виробів м. Києва та Київської області належать: ПАТ "Київхліб", ТОВ "Холдингова компанія "Хлібні інвестиції", ТОВ "Хлібокомбінат "Кулиничі", мережі супермаркетів "Сільпо", "Метро", "Велика кишеня", "Еко", що пропонують споживачам хліб та хлібобулочні вироби власного виробництва, а також велика кількість міні-пекарень.

ПАТ "Київхліб" — одна з найбільших компаній України, до складу якої сьогодні входить 6 хлібокомбінатів у столиці, а також 4 виробничих майданчики в Київській області (в містах Макарів, Сквиря, Біла Церква і Фастів), на яких працює 5,5 тис. працівників. Щодоби дочірні підприємства реалізують близько 670 т хлібобулочних та 22 т кондитерських виробів. Частка ПАТ "Київхліб" на ринку хлібобулочних виробів України становить 13%, на ринку кондитерських виробів — 10,7%, на ринку пряників — 8,4%. Асортимент продукції налічує більше 400 найменувань. Максимальна потужність ПАТ "Київхліб" складає 1072 т/добу [11].

ТОВ "Холдингова компанія "Хлібні інвестиції" є одним з найбільших українських холдингів з виробництва хлібопродуктів, який знаходиться на 3-му місці серед найбільших хлібних підприємств. Сьогодні до складу холдингу входять 7 підприємств у Волинській, Житомирській, Івано-Франківській, Чернівецькій областях, містах Києві та Севастополі. У квітні 2012 р. холдингом був введений в експлуатацію новий завод в с. Нові Петрівці Вишгородського району Київської області. Максимальна потужність ТОВ "Перший столичний хлібозавод" — 130 т/добу. Із запуском цього підприємства холдинг "Хлібні інвестиції" планує охопити до 8% хлібного ринку України [12].

У жовтні 2012 р. відбулося урочисте відкриття найбільшого у Європі хлібокомбінату — ТОВ "Українсько-словенське СП "Київський обласний хлібопекарський комплекс" в с. Крушинка Васильківського району, який випускає продукцію під ТМ "Кулиничі" та є 10-м у складі компанії. Його потужність — 250 т хлібобулочних виробів на добу. Підприємства хлібопекарської корпорації працюють також в Харківській, Полтавській областях, а також в АР Крим [13]. Таким чином, ТОВ "Хлібокомбінат "Кулиничі" почало активну боротьбу за лідерство на ринку хлібобулочних виробів Київщини.

Таблиця 1. Динаміка обсягів виробництва та споживання хлібобулочних виробів

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. у % до 2008 р.
Виробництво хлібо-булочних виробів, тис. т	1978	1828	1808	1763	1679	84,88
Споживання хліба і хлібних продуктів в домогосподарствах в середньому на місяць на одну особу, кг	9,6	9,3	9,3	9,2	9,1	94,79

Джерело: складено і розраховано за [16].

2 липня 2013 р. корпорація "Кулиничі", роздрібні мережі, а також центральні і місцеві органи влади, підписали Меморандум, за яким "Кулиничі" пообіцяли не допускати підвищення цін на хліб та хлібобулочні вироби, що користуються найвищим споживчим попитом; не допускати скорочення обсягів їх виробництва та зниження якості; створити спеціалізовані цілодобові пункти продажу хліба. Аграрний фонд, Харківська, Полтавська, Київська обласні та Київська міська держадміністрації, зі свого боку, зобов'язалися сприяти закупівлі компанією борошна, виробленого із зерна державного інтервенційного фонду, а ТОВ "Фозіфуд" (мережі "Сільпо", "Фора"), ТОВ "Фудмаркет" ("Велика кишеня"), ТОВ "Адвентіс" (гіпермаркети "Караван"), ТОВ "Еко-маркет", ПАТ "Фуршет" — сприяти збільшенню обсягів реалізації та максимально скоротити строки оплати за хліб та хлібобулочні вироби [14]. У Всеукраїнській профспілці працівників харчової та переробної промисловості та суміжних галузей вважають, що меморандум порушує конкурентне законодавство, про що була подана скарга в Антимонопольний комітет. Зазвичай такі меморандуми підписуються з усіма найбільшими гравцями ринку, проте цього року їх вперше не запросили взяти участь у підготовці і підписанні документа [15].

У зв'язку з посиленням конкурентної боротьби та з метою підвищення ефективності виробничого процесу і поліпшення економічних показників, ПАТ "Київхліб" проводить планові заходи щодо оптимізації власних потужностей та ущільнення наявних виробничих майданчиків. Зокрема з 01 листопада 2013 р. зупинено цех №3 дочірнього підприємства ПАТ "Київхліб" "Хлібокомбінат №12", розташований у м. Васильків Київської області. Наразі обсяги хлібобулочної продукції, які виробляв цех №3, перерозподілені серед інших підприємств ПАТ "Київхліб" [11].

Слід очікувати подальшого посилення конкуренції на ринку хлібобулочних виробів столичного регіону. Так, Український холдинг "Хлібні інвестиції" планує будівництво нового

заводу в с. Нові Петрівці. Потужність виробництва становитиме 160 т на добу. Новий завод будуватимуть поряд із ТОВ "Перший столичний хлібозавод" [12].

За словами Генерального директора ПАТ "Київхліб" В. В. Череди, мак-

симальна потужність трьох найбільших хлібопекарських підприємств в Київській області (ПАТ "Київхліб", ТОВ "Перший столичний хлібозавод" та ТОВ "Українсько-словенське СП "Київський обласний хлібопекарський комплекс") складає 1442 т хлібобулочних виробів на добу, що в два рази перевищує реальну потребу споживчого ринку столиці та області. Відтак, на даний момент процент завантаження згаданих підприємств в середньому складає 47%. У разі будівництва нового заводу відсоток завантаження потужностей діючих підприємств знизиться, що неодмінно призведе до підвищення собівартості хлібобулочних виробів, а відтак, і необхідності перегляду ціни на них [11].

За даними Державної служби статистики, у 2012 р. в Україні вироблено 1679 тис. т хліба та хлібобулочних виробів, що на 15% менше, ніж у 2008 р. (табл. 1). Серед причин скорочення обсягів виробництва хліба в Україні науковці називають скорочення чисельності населення, зміни в структурі харчування громадян України. Проте порівняння фактичних обсягів виробництва та споживання хлібобулочних виробів свідчить, що лише 35% зазначеної продукції виробляється промисловими хлібозаводами, а 65% обсягів споживання залишаються взагалі поза статистичною звітністю. Пекарі вирішили звернутися до уряду з пропозицією боротися зі зростанням тіньового ринку шляхом впровадження обов'язкової сертифікації виробництва. Втім, експерти вважають, що влада не зацікавлена у боротьбі з "сірими" схемами на ринку хліба, які дозволяють стримувати зростання цін на хліб для населення [17].

Що ж до Київської області, то за даними Головного управління статистики в Київській області, виробництво хліба та хлібобулочних виробів за досліджуваний період зросло на 22% (табл. 2).

Найбільшу питому вагу в структурі виробництва хліба промисловими хлібопекарськими підприємствами складає хліб пшеничний (45% від загального обсягу виробництва хлібобулочних виробів), житні і житньо-пшеничні сорти

хліба становлять 31%, булочні вироби — 23% [10]. Протягом останніх років зменшилось споживання "соціальних" сортів хліба, що сприяло розвитку виробництва "елітних" сортів, дозволяючи зменшити залежність виробників хліба від державного регулювання. Сьогодні "соціальний" хліб складає близько половини від загального обсягу випуску [9].

Згідно з Постановою КМУ "Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)" від 25 грудня 1996 р. № 1548 Київська обласна та Київська міська державні адміністрації встановлюють: граничні торговельні надбавки до оптової ціни виробника на борошно та хліб; а також граничні рівні рентабельності виробництва борошна пшеничного вищого, першого і другого сорту, борошна житнього обдирного, хліба вагою більш як 500 грамів з борошна пшеничного вищого, першого і другого сорту та їх суміші, борошна житнього та суміші борошна пшеничного та житнього простої рецептури (борошно, дріжджі, сіль, вода) без додавання цукру, жиру, інших наповнювачів, а також хліб і хлібобулочні вироби для діабетиків.

Зокрема згідно з Розпорядженням КМДА "Про внесення змін до Розпорядження виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 08 травня 2012 р. № 741 "Про регулювання цін на продовольчі товари", яке діє з 08.10.2013 р., встановлено граничні рівні рентабельності виробництва борошна пшеничного вищого, першого і другого сорту, борошна житнього обдирного — 8%; хліба вагою більш як 500 грамів з борошна пшеничного вищого, першого і другого сорту та їх суміші, борошна житнього та суміші борошна пшеничного та житнього простої рецептури, а також хліба і хлібобулочних виробів для діабетиків — 12%; граничні торговельні (постачальницько-збутові) надбавки: до оптової ціни виробника (митної вартості) на борошно — 12%, хліб — 15%, без урахування витрат з їх транспортування у міжміському сполученні [19].

Згідно з Розпорядженням Київської обласної державної адміністрації, "Про заходи з регулювання цін на продовольчому ринку Київсь-

Таблиця 2. Динаміка обсягів виробництва та споживання хліба та хлібобулочних виробів в Київській області

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. у % до 2008 р.
Виробництво хлібо-булочних виробів, т	59762	63132	68532	73716	72736	121,71
Споживання хліба і хлібних продуктів в домогосподарствах в середньому на місце на одну особу, кг	9,4	8,9	8,4	8,2	8,2	87,23

Джерело: складено і розраховано за [18].

Таблиця 3. ІСЦ на хліб та хлібопродукти (до грудня попереднього року), %

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	Вересень, 2013 р.
Хліб і хлібопродукти	127,8	107,5	116,5	106,3	99,7	100,5
Хліб	124,5	109,1	111,3	113,5	102,7	102,4

Джерело: складено і розраховано за [16].

кої області" від 21 квітня 2008 р. (із змінами, внесеними згідно з Розпорядженням голови КОДА № 457 від 12.05.2011 р.), встановлено граничні торговельні (постачальницько-збутові) надбавки до оптової ціни виробника (митної вартості) незалежно від кількості перепродажу на: борошно та хліб не вище 15% без урахування витрат з їх транспортування у міжміському сполученні; граничні рівні рентабельності виробництва: борошна пшеничного вищого, першого і другого сорту, борошна житнього обдирного — до 7%; хліба вагою більше як 500 грамів з борошна пшеничного вищого, першого і другого сорту та їх суміші, борошна житнього та суміші борошна пшеничного та житнього простої рецептури — до 5%; хліба і хлібобулочних виробів для діабетиків — до 5%; запроваджено регулювання оптово-відпускних цін на борошно пшеничне вищого, першого і другого сорту, борошно житнє обдирне шляхом декларування їх зміни відповідно до Порядку декларування зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари, затвердженого постановою КМУ від 17.10.2007 р. № 1222 [20].

У собівартості випічки зараз сировинна собівартість становить 30—40%, а 60—70% — енергоресурси, транспортування продукції. В цьому співвідношенні й криється незрозуміла декому невідповідність: ціна на зерно падає, а хлібопекарні піднімають ціну на свою продукцію. Подорожчання паливно-мастильних матеріалів призводить до збільшення вартості транспортування, а з огляду на щоденну необхідність постачання як сировини, так і готової продукції, це стає важливим ціноутворюючим фактором у галузі [21].

Індекси споживчих цін на хліб і хлібопродукти відображені в таблиці 3.

Усього за 2013 р. хліб в Україні подорожчав на 2—3% внаслідок закриття кількох хлібобулочних підприємств через низьку рентабельність виробництва, а також скорочення обсягів випічки соціального хліба та нарощування виробництва дорожчих хлібобулочних виробів, виготовлених за поліпшеною рецептурою. Експерти прогнозують, що ближче до весни, коли вартість зерна наблизиться до торішнього рівня (до 2200 грн/т, піднявшись з нинішніх 1800 грн/т), ціна хліба може зрости ще на 2—2,5% [22].

Беручи до уваги, що впродовж 2011—2012 рр. майже на 60% подорожчав природний газ для промислових споживачів, у 2012 р. на 12,9% збільшено законодавчо встановлений рівень мінімальної заробітної плати, зростали тарифи на електроенергію, ціни на допоміжну сировину (зокрема, дріжджі та сіль), транспортні витрати, в межах 8—18% зросли ціни на пшеничне борошно, зрозуміло, що, в умовах державного регулювання цін на соціальні сорти хліба, підтримувати конкурентоспроможність хлібопекарських підприємств достатньо важко. За даними Державної служби статистики, за січень — вересень 2012 р. 46% підприємств були збитковими, 54% — прибутковими. Причому у 2010 р. збитковими були 37% підприємств, у 2011 р. — 40% [10].

ВИСНОВКИ

Отже, основними особливостями ринку хліба та хлібобулочних виробів в Україні є:

- реалізація соціально значущої для населення продукції;
- зменшення обсягів виробництва та реалізації хліба та хлібобулочних виробів промисловими підприємствами та нарощування обсягів виробництва міні-пекарнями й супермаркетами, значна тінізація ринку;
- регулювання органами виконавчої влади граничних рівнів рентабельності виробництва борошна пшеничного та житнього обдирного, соціальних сортів хліба, граничних торговельних надбавок на борошно та хліб за умов зростання вартості допоміжної сировини, природного газу, електроенергії, мінімальної заробітної плати, транспортних витрат, що призводить до зростання збитковості хлібопекарських підприємств;
- нетривалий термін реалізації продукції, внаслідок чого виробники можуть продавати хлібобулочні вироби тільки у своєму регіоні — географічне розширення реалізації збільшує транспортні витрати, а отже, і собівартість продукції, а також знижує якість продукції, що

робить її менш конкурентноспроможною порівняно з місцевою;

- зменшення споживання "соціальних" сортів хліба, що сприяє розвитку виробництва "елітних" сортів, дозволяючи зменшити залежність виробників хліба від державного регулювання;

- посилення конкурентної боротьби між виробниками хлібобулочних виробів, створення державою преференцій для окремих підприємств.

З метою підвищення ефективності функціонування ринку хліба та хлібобулочних виробів необхідно:

- доопрацювати та прийняти профільний закон, що визначатиме правові та організаційні основи забезпечення належної якості і безпеки хліба та хлібобулочних виробів для життя, здоров'я населення і довкілля під час їх виробництва, переробки, пакування, транспортування, зберігання та реалізації, а також ввезення на митну територію та вивезення із митної території України (проект Закону України "Про хліб та хлібобулочні вироби" внесений народними депутатами України В. Шклярком, К. Ващук, С. Бубкою, О. Шевченком (реєстраційний № 5270 від 15.07.2005 р.); проект Закону України "Про хлібопечення в Україні", внесений народним депутатом України Ю. Триндюком (реєстраційний № 3487 від 16.12.2008 р.), відхилений ВР України 19.03.2009 р.);

- для створення рівних конкурентних умов для всіх виробників слід внести зміни до Постанови КМУ № 373 від 17.04.2008 р. "Про погодження порядку формування цін на продовольчі товари, на які запроваджено державне регулювання", які б дозволили хлібопекарським підприємствам включати в калькуляцію цін на регульовані сорти хліба витрати на міжміські перевезення, страхування, маркетинг та інші витрати, які впливають на собівартість продукції [23];

- розпочати боротьбу зі зростанням тінювого ринку шляхом впровадження обов'язкової сертифікації виробництва. Великих промислових виробників хліба сьогодні практично витіснили з державних тендерів дрібні пекарні та посередники, які, найчастіше, не те що не мають сертифікації за міжнародними стандартами (НАССР), але навіть лабораторій, які повинні виконувати контроль вхідної сировини та готової продукції. Демпінг з боку напівлегальних виробників вбиває ринок якісного, безпечного хліба [23];

- слід переглянути умови співпраці хлібозаводів з великими торговельними мережами, адже відстрочка платежів за поставлену продукцію

сьогодні доходить до 45—90 днів (тоді як максимальний термін реалізації хліба 72 години), причому за потрапляння продукції на полицю виробники повинні платити різні бонуси торговельним мережам і зобов'язані приймати 100% повернення нереалізованої простроченої продукції. Необхідно на законодавчому рівні зафіксувати норму розрахунку за поставлену продукцію в торгові мережі — не більше 7 днів [23];

— створювати рівні умови для добросовісної конкуренції для всіх виробників хліба та хлібобулочних виробів.

Література:

1. Колесник В.М. Маркетингові дослідження споживчих мотивацій на ринку хлібопродуктів в регіоні / В.М. Колесник, М.І. Розкладай // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Випуск 1 (6). Том 1. Економічні науки. — Полтава, 2013. — С. 133—139.
2. Махинько В.М. Норми споживання хліба в різних країнах з погляду задоволення основних потреб організму / В.М. Махинько, Л.В. Махинько // Хлібопекарська і кондитерська промисловість України. — 2010. — № 6. — С. 8—11.
3. Волохова Н.А. Тенденції європейського ринку хлібобулочних виробів / Н.А. Волохова, Т.А. Репіч // Збірник наукових праць УДУХТ. — 2000. — № 8. — С. 25—26.
4. Белова Т.Г. Дослідження інтенсивності конкуренції на ринку / Т.Г. Белова, Т.В. Синьбок // Формування ринкових відносин в Україні. — 2012. — № 4 (131). — С. 128—131.
5. Литвинюк О.П. Оцінка конкурентоспроможності хлібопекарських підприємств з використанням матриці конкурентного профілю / О.П. Литвинюк // Економічний простір. — 2009. — № 24. — С. 290—299.
6. Піддубняк Т. А. Питання теорії і практики маркетингової діяльності підприємств ринку хліба і хлібобулочних виробів / Т. А. Піддубняк // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Вип. 97. — Харків: ХНТУСГ. — 2010. — 388 с.
7. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення. Постанова КМУ від 14.04.2000 р. № 656 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF>
8. Подпратов Г.І. Зберігання і переробка продукції рослинництва / Г.І. Подпратов, А.Ф. Скалецька, А.М. Сеньков, В.С. Хилевич. — К.: Мета, 2002. — 495 с.

9. Васіна К. Загальна характеристика ринку хліба та хлібопродуктів України / К. Васіна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua/ua/analytics/analytical-articles/12894/>

10. <http://ukrhlbiprom.org.ua/>
11. <http://kyivhlib.com.ua/ukr/kievhleb/>
12. http://hlebinvest.com.ua/uk/our_bakeries/
13. www.kulinichi.com
14. Меморандум порозуміння між органами виконавчої влади, виробниками хліба та хлібобулочних виробів і закладами мережевої торгівлі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/uk/ministry?nid=7347>
15. Черновалов А. "Кулиничі" витесняють "Киевхлеб" с киевского рынка / А. Черновалов, В. Гаврилюк // Коммерсантъ-Украина. Online, 06.08.2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kommersant.ua/doc/2249311>
16. www.ukrstat.gov.ua
17. Черновалов А. Рынок "серого". В Украине выросло нелегальное производство хлеба / А. Черновалов // Коммерсантъ Украина. — 2013. — № 141 (1844) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kommersant.ua/doc/2276320>
18. www.oblstat.kiev.ukrstat.gov.ua/
19. Розпорядження КМДА "Про внесення змін до розпорядження виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 08 травня 2012 року № 741 "Про регулювання цін на продовольчі товари"" (діє з 08.10.2013) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kievcity.gov.ua/news/9697.html>
20. Розпорядження КОДА "Про заходи з регулювання цін на продовольчому ринку Київської області" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://koda.gov.ua/normdoc/manager/document/id/1530>
21. Бетехтіна Л.О. Ціноутворення як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств хлібопекарської галузі / Л.О. Бетехтіна // Ефективна економіка. — 2012. — № 3 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=991>
22. Борошно в Україні дешевшає, а хліб дорожчає [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://agravery.com/1369>
23. Федерація роботодавців України та Всеукраїнська асоціація пекарів будуть домагатися скасування держрегулювання цін на хліб [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vap.org.ua/ua/news/text_315.html#news_315

References:

1. Kolesnyk, V. M. (2013), "Marketing research of consumer motivation at the bread and bakery market in the region", *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, vol. 1, no 1 (6). *Ekonomichni nauky*, pp. 133—139.
2. Makhyn'ko, V. M. and Makhyn'ko, L. V. (2010), "Norms of bread consumption in various countries from the point of view of satisfying the basic human needs", *Khlibopekars'ka i kondyters'ka promyslovis't' Ukrainy*, vol. 6, pp. 8—11.
3. Volokhova, N. A. and Repich, T. A. (2000), "Trends of the European bread and bakery market", *Zbirnyk naukovykh prats' UDUKht*, vol. 8, pp. 25—26.
4. Bielova, T. H. and Synebok, T. V. (2012), "Research on the intensity of competition on the market", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 4 (131), pp. 128—131.
5. Lytvyniuk, O. P. (2009), "Estimating the competitive ability of bread-bakery enterprises using the competitive profile matrix", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 24, pp. 290—299.
6. Piddubniak, T. A. (2010), "Theory and practice of marketing activity of the bread and bakery enterprises", *Visnyk Kharkivskoho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva: Ekonomichni nauky*, vol. 97, pp. 388.
7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2000), "Resolution "On adoption of sets of food products, nonfood goods and services for the main social and demographic groups of population", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF> (Accessed 5 January 2014).
8. Podpriatov, H. I. Skalets'ka, L. F. Sen'kov, A. M. Khylevych, V. S. (2002), *Zberihannia i pererobka produktsii roslynnytstva [Storage and processing of agricultural products]*, Meta, Kyiv, Ukraine.
9. The official site of rating agency Credit Rating (2010), "General overview of bread and bakery market of Ukraine", available at: <http://www.credit-rating.ua/ua/analytics/analytical-articles/12894/> (Accessed 5 January 2014).
10. The official site of "Bread-baking enterprises union "Ukrhlibprom", available at: <http://ukrhlibprom.org.ua/> (Accessed 5 January 2014).
11. The official site of Open joint-stock enterprise Kyivhlib, available at: <http://kyivhlib.com.ua/ukr/kievhleb/> (Accessed 5 January 2014).
12. The official site of Open joint-stock enterprise Holding company Khlibni Investytsii available at: <http://hlebinvest.com.ua/> (Accessed 5 January 2014).
13. The official site of Bread-baking Corporation Kulynytchi, available at: www.kulynytchi.com (Accessed 5 January 2014).
14. The official site of Ministry of agrarian policy and food of Ukraine (2013), "Memorandum of understanding between the bodies of executive power, bread and bakery manufacturers and retail chains", available at: <http://minagro.gov.ua/uk/ministry?nid=7347> (Accessed 5 January 2014).
15. Chernovalov, A. and Gavrilyuk, V. (2013), "Kulynytchi" squeezing out "Kyivhlib" from the Kyiv market", *Kommersant# Ukraina*, [Online], available at: <http://www.kommersant.ua/doc/2249311> (Accessed 5 January 2014).
16. The official site of State Statistics Service of Ukraine, available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 5 January 2014).
17. Chernovalov, A. (2013), "Grey market: illegal bread manufacturing is growing in Ukraine", *Kommersant# Ukraina*, [Online], no 141 (1844), available at: <http://kommersant.ua/doc/2276320> (Accessed 5 January 2014).
18. The official site of Head office of statistics in Kyiv region, available at: www.oblstat.kiev.ukrstat.gov.ua/ (Accessed 5 January 2014).
19. The official site of Kyiv City State administration (2013), "Draft of resolution "On making changes to the resolution of the executive body of the Kyiv City Council (Kyiv City State Administration) #741 of May 8th, 2012 "On regulating prices for food products", available at: <http://kievcity.gov.ua/news/9697.html> (Accessed 5 January 2014).
20. The official site of Kyiv region state administration (2013), "On measures for price regulation at the food market of the Kyiv region", available at: <http://koda.gov.ua/normdoc/manager/document/id/1530> (Accessed 5 January 2014).
21. Betekhtina, L. O. (2012), "Pricing as a factor of raising competitive edge of bread-baking enterprises", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 3, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=991> (Accessed 5 January 2014).
22. The official site of Agrarian information agency "Agravery" (2013), "Prices for flour are decreasing while bread is getting more expensive", available at: <http://agravery.com/1369> (Accessed 5 January 2014).
23. The official site of Ukrainian Bakers' association (2013), "Employers' federation of Ukraine and Ukrainian Bakers' association will demand laying off state regulation of prices for bread", available at: http://www.vap.org.ua/ua/news/text_315.html#news_315 (Accessed 5 January 2014).

Стаття надійшла до редакції 10.01.2014 р.